

**ПРИЙОМИ МОВЛЕННЕВОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ
ТАКТИКИ УХИЛЕННЯ ВІД ВІДПОВІДІ НА
ЗАПИТАННЯ В НІМЕЦЬКОМОВНОМУ
ПОЛІТИЧНОМУ ІНТЕРВ'Ю
(за матеріалами журналу "Der Spiegel")**

Черкашин С.В.

Як відомо, основне завдання будь-якої політичної сили полягає у залученні на свій бік виборців, приходу до влади та реалізації певних політичних цілей. Це завдання реалізується, насамперед, за допомогою політичної комунікації, яка відбувається у засобах масової інформації у вигляді дискусій, дебатів, інтерв'ю тощо.

Політичне інтерв'ю є однією з форм конкретного говоріння, у ході якого політик частково усвідомлено, частково неусвідомлено використовує певні тактики у ході реалізації комунікативної стратегії, розробленої ним самим або його іміджмейкерами. Ці тактики, як правило, застосовуються в тому числі для вираження політиком-регентом своєї згоди або незгоди з позицією інтерв'юєра, а також для приховування власної позиції шляхом ухилення від прямої відповіді на поставлене адресантом запитання. В останньому випадку регент-політик відмовляється від надання інформації в необхідному для інтерв'юєра обсязі, ухиляється від дискусії на певну тему, від коментування дій своєї політичної сили тощо. Хоча такі дії одного з комунікантів і породжують певний інтенціональний конфлікт між ними, взаємна зацікавленість у проведенні інтерв'ю забезпечує його продовження.

Об'єктом нашого дослідження є мовленнєва поведінка політиків (іноземних, зокрема німецьких), у якій відбиваються характер політика, його інтелектуальні здібності, особливості психіки, прихильність до певних моральних цінностей.

Дослідження прийомів мовленнєвої реалізації тактики ухилення від прямої відповіді на запитання обумовлено інтересом до мовних одиниць, які дозволяють ідентифікувати особистісні, індивідуальні й соціальні риси людини на основі її мовлення. Предметом нашого дослідження є певні репліки-реакції політика, у яких відбиті вербальні реакції адресата (невербальні реакції, на жаль, не знаходять свого відбиття в жанрі журнального політичного інтерв'ю) із застосуванням мовленнєвих прийомів у рамках тактики ухилення від прямої відповіді на запитання. Ця тактика застосовується в ході реалізації комунікативної стратегії реагування на поставлене інтерв'юєром запитання. Дослідження позначеної вище мовленнєвої тактики було проведене на базі текстів інтерв'ю з іноземними політичними діячами, опублікованих в журналі "Der Spiegel" у період з 2008 по 2012 рік.

Тексти інтерв'ю свідчать про те, що інтенція інтерв'юєра може полягати як у збереженні позитивного іміджу політика, так і в його руйнуванні. Ціль адресата-політика завжди полягає в збереженні свого позитивного іміджу. Цілі комунікантів можуть бути виражені мовленнєвими засобами прямо, непрямо або приховано, в залежності від їхніх комунікативних стратегій. Ціль інтерв'юєра часто полягає у спробі своїми запитаннями домогтися змін у поведінці або ментальному стані адресата, провокуючи його, "заганяючи у глухий кут" каверзними або, принаймні, незручними для останнього запитаннями.

У ході політичного інтерв'ю комуніканти безумовно зацікавлені в досягненні успіху. Необхідною умовою цього є дотримання "принципів кооперації" і "принципів

увічливості” (Г.П. Грайс і Дж. Ліч). Однак комуніканти не завжди дотримуються цих принципів. Інтерв'юер, ставлячи політикові каверзні й провокаційні запитання, порушує принцип увічливості. Політик-реагент, застосовуючи тактику ухилення від прямої відповіді, порушує принципи кооперації чи ввічливості, напр.:

Spiegel: ... Der CDU lag immer die Hausfrauenehe am Herzen. Jetzt kümmert sie sich vor allem um berufstätige Mütter... Fehlt der Konservativen die Durchschlagskraft?

Volker Bouffier: Stopp! Wie kommen Sie auf die Idee, dass die Union immer für die Hausfrauenehe war? (“Der Spiegel” № 45, 7.11.11, с. 30)

Кореспондент у досить провокаційній формі дорікає представникові ХДС у непослідовності позиції його політичної сили щодо матерів, які працюють, а також у відсутності у неї певної політичної волі для реалізації певних планів. Адресант порушує при цьому максими такту, великодушності, симпатії. Реагент, у свою чергу, порушує принцип увічливості, реагуючи досить емоційно, та принцип кооперації, ухиляючись від відповіді на поставлене запитання через своє зустрічне запитання.

Така комунікативно-прагматична ситуація часто спостерігається в жанрі політичного інтерв'ю. Вона містить у собі небезпеку дострокового припинення комунікації через недотепну мовленнєву поведінку інтерв'юера або небажання реагента терпіти провокації першого. Успішне або неуспішне протікання інтерв'ю пов'язане з тим, що репліки адресанта й адресата, як відомо, характеризуються наявністю між ними особливих відносин, які називають “ілокутивним примусом”: одна репліка (ініціальна й ілокутивно незалежна) ілокутивно викликає появу відповідної (репліки-реакції, ілокутивно залежної). Ініціальні репліки являють собою, як правило, прямі й непрямі директивні мовленнєві акти, спрямовані на спонування адресата до виконання мовленнєвої дії – надання необхідної адресантові інформації, наприклад:

Spiegel: Vor Fukusbima hieß es in der CDU, ein schneller Atomausstieg würde in Deutschland eine Stromlücke reißen, also die Versorgung gefährden.

Röttgen: Ich habe das nie gesagt. (“Der Spiegel”, № 14, 4.04.11, с. 29)

Репрезентатив в ініціальній репліці служить непрямым спонуванням адресата прокоментувати висловлення адресанта.

Тактика ухилення від відповіді на поставлене запитання припускає використання політиком-реагентом прийомів прямого або непрямого ухилення від відповіді. Прийом прямого ухилення від відповіді полягає у зізнанні адресата у власній некомпетентності й прямій відмові від коментування факту, ситуації, позиції тощо. Прийом непрямого ухилення від відповіді являє собою приховану відмову адресата в наданні необхідної інформації, тобто без експлікації свого небажання або відсутності можливості надання запитуваної інформації. У цьому випадку прихована відмова від відповіді аргументується посиланням на обмаль часу (ситуація ще не визначилась до кінця), відсутністю умов для одержання однозначної відповіді та супроводжується проханням або закликом звернутися до більш надійних джерел інформації.

Звернемося до аналізу перерахованих прийомів.

1. Зізнання у власній некомпетентності: реагент-політик не може дати відповідь на поставлене інтерв'юером запитання, тому що не має необхідної інформації, та прямо заявляє про свою некомпетентність, наприклад:

Spiegel: Wollen Sie damit sagen, dass man als Finanzminister im Zeitalter globaler Kapitalmärkte den Menschen nicht mehr die Wahrheit sagen darf?

Juncker: Ich habe auf Ihre Frage keine schlüsselfertige Antwort. Mein Hauptaugenmerk ist darauf gerichtet, die Menschen vor Nachteilen zu bewahren...

(“Der Spiegel”, № 21, 23.5.11, с. 64).

На пряме запитання адресанта про неможливість для політиків високого рангу надавати населенню правдиву інформацію про становище на фінансових ринках Ж.К. Юнкер заявляє про свою некомпетентність і ухиляється від відповіді посиланням на те, що його завдання полягає не в інформуванні людей, а захисті їх від негараздів.

2. Пряма відмова від коментування: реагент-політик відмовляється від відповіді на поставлене запитання:

Spiegel: Robert Gates, ihr Nachfolger im Verteidigungsministerium, hat gesagt, Libyen sei gar nicht vom vitalen Interesse für die USA.

Rumsfeld: Ich will das nicht kommentieren. (“Der Spiegel”, № 14, 10.10.2011, с. 86)

Адресант-інтерв'юер цитує висловлення нинішнього міністра оборони США про те, що Лівія не є для США зоною життєво важливих інтересів. Адресант (колишній міністр оборони США) відмовляє адресантові в одержанні відповіді на прогнозоване ним у цей момент запитання про його (Рамсфельда) бачення ситуації в Лівії, забігаючи наперед і перериваючи тим самим свого співрозмовника.

Можливим є також використання й певною мірою модифікованого прийому ухилення від прямої відповіді, наприклад:

Spiegel: Sich inhaltlich abzugrenzen schließt nicht aus, notfalls miteinander zu koalieren?

Steinbrück: Ich werde mir diese Frage nicht aufdrängen lassen. Ich weiß nicht, wie Die Linke in 10,15 Jahren aufgestellt ist... (“Der Spiegel”, № 6, 2.02.08, с. 26)

Інтерв'юер запитує федерального міністра фінансів Пеера Штейнбрюкка про можливість змушеної коаліції його політичної сили з політичними опонентами, незважаючи на розбіжності в політичних поглядах. Адресант не тільки прямо відмовляється від відповіді на поставлене запитання, але й мотивує свою відмову неможливістю передбачати розвиток ситуації протягом 10–15 років.

Висловлення політиків варто розглядати як сигнали зміни теми інтерв'ю, які приховують небезпеку комунікативної невдачі адресанта в тому випадку, якщо він буде наполягати на одержанні відповіді на поставлене ним запитання. Часто простежується прийом ухилення від відповіді на поставлене запитання через експресив, наприклад:

Spiegel: Aber eine gemeinsame europäische Außenpolitik können Sie sicher auch nicht vorstellen? ...

Rumsfeld: Gott bewahre, dass ich mich hier zur Zukunft Europas äußere! (№ 14, 7.11.2011, с. 87)

На запитання кореспондента, адресоване колишньому міністрові оборони США Рамсфельду, про неможливість увяйти собі спільну європейську зовнішню політику, сам політик реагує емоційною відмовою давати будь-який коментар: “Упаси мене Боже висловлюватися про майбутнє Європи”.

3. Непряме ухилення від відповіді на запитання через посилання на обмаль часу. Ухилення від відповіді в репліці-реакції присутнє в ній імпліцитно, як елемент змісту, який відповідає умовам або обставинам комунікації. Розвиток ситуації, її можливі наслідки чи результати неможливо оцінити через обмаль часу, що унеможливило надання адресатом повної та правдивої інформації, необхідної адресантові, наприклад:

Spiegel: Aber die US-Bürger wollen genau das erfahren. In Meinungsumfragen zeigen sie sich wenig begeistert von der Libyen-Invasion. Obama hat deswegen die Einsatzleitung schon an die NATO abgegeben. Kann die Allianz das überhaupt?

Rumsfeld: Das werden wir sehen. (№ 45, 7.11.2011, с. 87)

Кореспондент говорить про непопулярність серед американців ідеї вторгнення військ США в Лівію та розглядає цей факт як причину того, що президент Обама

дистанціювався від цієї операції, передавши функції керівництва генералам НАТО. На його запитання про те, чи може блок НАТО діяти без США, колишній міністр оборони Рамсфельд закликає стежити за подальшим розвитком ситуації.

4. Ухилення від відповіді через вказівку на складність ситуації. Цей прийом містить також приховане ухилення від відповіді, наприклад:

K: Wird im Parlament in Baden-Württemberg in Zukunft ein Präsident vorsitzen, dem der Staatsgerichtshof gerade einen Verfassungsbruch bescheinigt hat?

Schmid: Die Landesverfassung sieht leider nicht vor, dass man den Landtagspräsidenten in so einem Fall einfach abwählen kann (№ 4, 10.04.2011, с. 18)

Інтерв'юер задає політику питання про те, чи може голова парламенту залишатися на своїй посаді, якщо верховний суд висунув проти нього обвинувачення у порушенні конституції. Шмід (міністр фінансів землі Баден-Вюртемберг) констатує тільки той факт, що конституція федеральної землі не припускає простої процедури зняття з посади голови парламенту.

5. Ухилення від відповіді через посилання на більш компетентне джерело інформації. Адресат приховано відмовляється надати необхідну адресантові інформацію, закликаючи інтерв'юера звернутися до більш компетентного в цьому питанні джерела інформації.

Репліки-реакції часто являють собою непрямі директивні акти: реагент-політик спонукає інтерв'юера звернутися до більш компетентного в даному питанні джерела інформації, але робить це в завуальованій формі, дотримуючись максимальної ввічливості, наприклад:

Spiegel: Obama verspricht, keine Soldaten in das Land zu senden und den Einsatz kurz zu halten. Ist das realistisch?

Rumsfeld: Das können Außenstehende kaum beurteilen. ("Der Spiegel", № 45, 7.11.2011, с. 87)

На запитання про те, наскільки реалістична обіцянка президента Обами не посилати в Лівію війська США, колишній міністр оборони США дипломатично натякає: особи, які перебувають за межами активної політики, не можуть оцінювати реалістичність заяв президента через свою непоінформованість. У висловленні Рамсфельда звучить непрямий директив, звернений до інтерв'юера: "Запитайте кого-небудь із найближчого оточення президента!"

6. Ігнорування запитання інтерв'юера. У репліках-реакціях адресат ухиляється від відповіді, намагаючись спрямувати інтерв'ю в інше русло або змінити тему, реалізуючи свої певні задуми, наприклад:

Spiegel: Wie soll das Land mit dieser Last je wieder auf grünen Zweig kommen?

Juncker: Die USA oder Japan haben auch einen hohen Schuldenstand, und niemand würde behaupten, dass diese Länder pleite sind. ("Der Spiegel", № 21, 23.5.11, с. 64)

Кореспондент задає міністрові фінансів ЄС питання про те, чи зможе Греція коли-небудь у майбутньому домогтися процвітання, прийнявши пакет заходів, спрямованих на урізання державних видатків, і поринаючи в страшну боргову яму. Відповідь Ж.К. Юнкера звучить так: країні з високим рівнем внутрішнього боргу (США і Японія) не є країнами-банкрутами. Репрезентатив містить такий прихований зміст: Греція є країною-банкрутом, тепер все залежить від неї самої, чи буде вона коли-небудь у змозі забезпечити добробут для свого народу, маючи величезний зовнішній борг. Прийом "ігнорування запитання" полягає тут у продукуванні ухильної відповіді, яка не є ухиленням від теми, але сприймається як дуже завуальована відповідь, яка вимагає необхідних фонових знань від інтерв'юера для розуміння її змісту.

Ухилення від відповіді на запитання може мати більш емоційний характер, наприклад:

Spiegel: Haben Sie auch nicht kommen sehen, dass die autoritären Herrscher der Region weggefegt werden könnten?

Großmufti Scheich Hassun: Ach, die Arabische Liga und der sogenannte Arabische Frühling. Die Liga ist meiner Meinung nach tief gespalten... ("Der Spiegel", № 45, 7.11.2011, с. 115)

Кореспондент ставить перед вищим релігійним савником Сирії, Великим муфтієм шейхом Хассуном, питання про те, чи не бачив він наближення тих подій, які зруйнували авторитарні режими регіону. Шейх Хассун ухиляється у своїй відповіді від теми, виражаючи свій скепсис з приводу революційності останніх подій на Близькому Сході й позиції Ліги арабських країн.

Ігнорування запитання шляхом узагальненої, ухильної відповіді можна спостерігати в наступному відрізу інтерв'ю:

Spiegel: Präsident Obama ist vor kurzem durch Südamerika gereist, aber er ist nicht nach Kolumbien gekommen. Sind Sie enttäuscht?

Santos: Gute Freunde müssen einander nicht jeden Tag besuchen ("Der Spiegel", № 14, 2011, с. 96-97).

У даному прикладі інтерв'юер питає президента Колумбії Сантоса про те, чи розчарований він тим фактом, що президент США Обама під час свого вояжу по країнах Південної Америки не відвідав Колумбію. Ухилення від відповіді на запитання здійснюється прийомом узагальнення: "Добрі друзі не повинні відвідувати один одного щодня". Таке твердження дозволяє припустити наступне: президент Колумбії, як видно, розчарований, але не може відкрито зізнатися в цьому. З іншого боку, Сантос не може також відповісти негативно, оскільки прагне зберегти своє обличчя політика.

Ухилення від прямої відповіді на запитання може бути завуальоване як нібито пряма відповідь на запитання, яка може бути інтерпретована адресантом на свій розсуд, наприклад:

Spiegel: Können Sie in jeden Winkel Ihres Landes fahren, ohne um ihr Leben fürchten zu müssen?

Santos: Der größte Teil des Landes ist sicher ("Der Spiegel", № 14, 2011, с. 96-97)

Кореспондент запитує президента Колумбії, чи може він відвідати будь-який куточок своєї країни без побоювань за власне життя. Сантос відповідає: "Більша частина країни безпечна". Даний репрезентатив містить в імпліциті: "Я можу почувати себе безпечно не в усіх регіонах, але в більшості". Тобто: "Я не можу відправитися в будь-який кінець країни без побоювань за власне життя".

Прийом ігнорування запитання може полягати у постанові зустрічного запитання, наприклад:

K.: Herr Steinbrück, der vergangene Sonntag hat zwei Verlierer hervorgebracht: Roland Koch und Wolfgang Jüttner. Sind Sie der dritte?

Steinbrück: Kommt jetzt die Litanei, dass die SPD nach links rückt und die Steinmeiers und Steinbrücks alle im Abwind sind? Hören Sie auf! (№ 6, 2.02.08, с. 26)

Кореспондент запитує політика, щоправда, не дуже коректно, чи належить він, Штейнбрюкк, до числа двох своїх колег, які програли. Це запитання викликає у політика сильну емоційну реакцію роздратування, здивування або обурення у вигляді зустрічного запитання, що є риторичним, тому що намір реагента не полягає в одержанні відповіді на запитання, а у вираженні свого обурення безцеремонністю адресанта.

Отримані нами статистичні дані дозволяють зробити висновки про те, що певні згадані вище політики (Штейнбрюкк, Штольтенберг) використовують мовленеву тактику ухилення досить мало у порівнянні з іншими, відповідно дві репліки з ухиленням на 29 реплік-реакцій одного інтерв'ю у Штейнбрюкка, та дві – на 35 у Штольтенберга. Рамсфельд хоча й ухиляється іноді від

відповіді (три репліки з прямим ухиленням від відповіді з 9), але робить це відкрито, використовуючи прийоми прямого ухилення. Сантос ухиляється від відповіді на поставлене питання найчастіше і вживає при цьому прийоми непрямого ухилення, зокрема ігнорування питання. Така статистика дозволяє зробити певні висновки про те, що, наприклад, Штейнбрюкк і Штольтенберг є відкритими типами осіб, які не приховують своїх думок, інші (Рамсфельд) є дуже впевненими у собі або дуже бережними й закритими (Сантос, Хассун). У останніх вох репліки з ухиленням від відповіді становлять одну частину від загальної кількості реплік одного інтерв'ю. Але і дані є попередніми та не дозволяють створити остаточні і об'єктивні психологічні, або психологічно-лінгвістичні портрети політиків. Вживання політиками мовленнєвої тактики ухилення від відповіді на запитання інтерв'юера (як і інших тактик) може бути лише допоміжним засобом складання психологічно-лінгвістичних портретів політиків. Це можна здійснити лише шляхом довгострокових спостережень за поведінкою політиків, їхніми чинками та висловленнями шляхом вивчення значного обсягу матеріалу.

ПОЛІТИЧНИЙ СТАТУС УКРАЇНСЬКОЇ/РУСЬКОЇ МОВИ НА СУЧАСНІЙ ТЕРИТОРІЇ ЗАКАРПАТТЯ У ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ ХХ СТОЛІТТЯ (1901–1946 рр.)

Черничко Степан

Мовна політика

Політика є свідомою та планованою діяльністю будь-якої держави, партії чи організації заради досягнення певних суспільних, економічних та інших цілей. Державна політика стосується майже всіх сфер суспільства. Держави, як правило, розвивають політичну діяльність і щодо мов, які функціонують на їхніх територіях. Це і є мовна політика [9]. Мовна політика визначає, який юридичний статус повинні мати певні мови. З огляду на соціальну значущість виділяють три типи мов:

державна мова (офіційна мова певної держави, яка є мовою законодавства, постанов, державного та адміністративного діловодства, публічної діяльності);

офіційна мова (мова, використання якої в офіційному житті дозволяється або визначається законами; державна мова має статус офіційної, однак не всі офіційні мови є державними);

мова національної меншини, або міноритарна мова (мова громадян певної держави, які стосовно до всього населення з демографічної та/або політичної, мовної точок зору створюють меншість) [3, с. 629].

Мовна політика має особливу роль в багатомовних країнах. Адміністративно-територіальна одиниця, яка сьогодні відома як Закарпатська область України, є багатомовним регіоном. Територію сучасного Закарпаття у першій половині ХХ століття поділяли між собою декілька держав (див. таблицю 1), кожна з яких проводила свою мовну політику.

Таблиця 1

Державно-адміністративні показники сучасної території Закарпаття у ХХ столітті [1]

Державна належність	Період	Назва регіону	Статус регіону
Австро-угорська імперія	1867–1918	Унг, Берг, Угоча, Марамарош комітати	Не має окремого адміністративного статусу.